

XIII Міжнародна теріологічна школа-семинар «Раритетна теріофауна»

Загальна інформація. Зібрання теріологів, присвячене раритетним видам теріофауни, доречно було проводити в одному з унікальних, старовинних міст Західної України, саме тому 9–13 жовтня 2006 року у м. Кам'янець-Подільському відбулася XIII Міжнародна теріологічна школа-семинар «Раритетна теріофауна». На сьогодні теріошкола є основною формою діяльності Українського теріологічного товариства й засобом спілкування українських і закордонних колег-теріологів. Щорічно вона відбувається в іншому місці, і цього року Кам'янець-Подільський, прийнявши естафету в Луганська, на п'ять днів став осередком теріологічної думки. Школа-семинар працювала на базі Природничого факультету Кам'янець-Подільського державного університету. Організаторами теріошколи-2007 були Українське теріологічне товариство НАН України, Національний природний парк «Подільські Товтри» (Кам'янець-Подільський) та Інститут екології Карпат НАН України (Львів).

Учасники. Кам'янецька школа-семинар збрала близько 60 теріологів з різних куточків України та закордону, в ній брали участь 16 студентів, 14 аспірантів, 19 спеціалістів, 10 кандидатів і один доктор наук. До університету завітали учасники з таких навчальних закладів, як Київський національний університет, Таврійська агротехнічна академія, Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Національний аграрний університет, Харківський національний університет, Ніжинський державний університет, Луганський національний педагогічний університет, Ужгородський національний університет, Білоруський державний університет, а також представники таких дослідницьких установ, як Інститут зоології НАН України, Державний природознавчий музей НАН України, Харківська обласна санепідемстанція, Інститут агроекології НАН України, Природний заповідник «Медобори», Поліський природний заповідник.

Місце проведення. Робота XIII Теріошколи відбувалася у залах засідань головного корпусу та природничого факультету Кам'янець-Подільського державного університету, які були обладнані необхідною оргтехнікою. Чудова погода золотой осені — традиційної пори проведення теріологічних шкіл-семинарів — створила сприятливі умови для проведення екскурсій Старим містом у Кам'янці-Подільському та Бакотською затокою. Учасників школи-семинару розташували у гуртожитку Кам'янець-Подільського державного університету. Кожен з теріологів отримав папку з робочими матеріалами Школи: наклейки з логотипами Школи та установ-співорганізаторів; CD-диск з сайтом НПП «Подільські Товтри», програма Школи, розклад руху потягів, карта міста, блокнот і ручка, бейдж тощо.

Тематика. Відповідно до назви XIII школи — «Раритетна теріофауна» — основною темою доповідей і круглих столів семінару були раритетні види ссавців, тобто такі, які потребують особливої уваги зі сторони науковців і впровадження охоронних заходів зі збереження. Оскільки стан популяцій багатьох ссавців і середовищ їх існування викликає велике занепокоєння у природодослідників, ця тема є актуальною для наукових дискусій сучасності.

Упродовж школи-семинару науковці обговорювали декілька важливих питань, серед яких: «Стан популяцій рідкісних видів ссавців», «Охорона рідкісних видів ссавців у заповідниках і поза охоронними об'єктами», «Регіональні червоні

Логотип XIII Міжнародної теріологічної школи-семинару

списки теріофауни», «Моніторинг фауни і ведення кадастрів». З великим успіхом відбулася сесія «Молодіжна» і конкурс студентських наукових праць «Нові імена в теріології», у яких брали участь молоді науковці з Кам'янець-Подільського державного університету та інших навчальних закладів України. Протягом школи функціонував «Інформаційний ярмарок» (презентація нових видань), де теріологи могли придбати найновішу зоологічну літературу. Також програма школи включала декілька традиційних і нових круглих столів, таких як «ЧКУ» (Ссавці у Червоній книзі України), «SICISTA» (Облік дрібних ссавців), «HELP» (Облік хижих ссавців), «УЦОК» (Облік кажанів), «Прикладна та медична теріологія», «Фотодокументація», «Пам'яті колег».

Знайомство з Кам'янець-Подільським розпочалося невеликою прогулянкою вулицями Старого міста і Старою фортецею, а закінчилося екскурсією у наймальовничіші куточки Кам'янецького Придністров'я — урочище Совиний яр і Бакотську затоку. Учасники теріошколи отримали велике задоволення від старовинних архітектурних пам'яток і неповторних дністровських схилів, розфарбованих осінніми барвами.

Робота Теріошколи

Перший день (9 жовтня). Робота Школи почалася з заїзду, реєстрації та поселення учасників. На вітальній частині учасники і гості Школи слухали привітання від ректора Кам'янець-Подільського державного університету. Також доповіддю «Сучасний стан зоологічних досліджень на біологічному факультеті» науковців вітав декан біологічного факультету М. Матвеев. Установча сесія включала доповідь І. Загороднюка про історію теріошколи, а також доповідь за темою XIII теріошколи «Темпи і тенденції зміни червоних списків». Тематика продовжувалася доповідями С. Жили «Охорона великих хижаків та перспективи збереження рисі в Поліссі» та В. Тимошенкова «Резерватогенні сукцесії та проблеми охорони хребетних у заповідниках». Після установчої сесії відбулися екскурсія Кам'янець-Подільським державним університетом і традиційна теріологічна вечірка «Зустріч через рік», де теріологи мали можливість поспілкуватися один з одним, а також відбулося представлено делегацій і нових учасників нашого щорічного зібрання.

Другий день (10 жовтня). Сесія «Стан популяцій рідкісних видів» розпочалася доповіддю В. Тищенко «Рідкісні види рукокрилих Поділля та проблеми збереження їх ключових помешкань», цю тему доповнювали інформаційні повідомлення О. Годлевської та А. Влащенко про результати обліків кажанів у різних регіонах України. Цікавими були доповіді щодо сучасного поширення і чисельності різних видів ссавців: тушканчика (А. Волох), лісового kota (Ю. Ткачук) та європейської норки (М. Роженко). Доповнювало тему сесії повідомлення А. Дулицького про роль мисливських трофеїв під час обліку ссавців.

Після обідньої перерви учасники Школи були запрошені до офісу Національного природного парку «Подільські Товтри», де заслухали доповідь Л. Любінської про стан природничих досліджень на території парку. Екскурсія старовинними куточками Старого міста розпочалася від центральної площі, на якій розташований магістрат і ратуша, всі відвідали низку церков і костел. А потім теріологи потрапили до самого серця Кам'янця-Подільського — Старої фортеці, яка розміщена на півострові, що з'єднаний з містом стародавнім Турецьким мостом. Стара фортеця гармонійно поєднує у собі природні особливості території і фортифікаційні споруди, також в ній знаходять захистки ссавці, особливо кажани.

Увечері відбулися два круглих столи «Ссавці у Червоній книзі України» (ведучі І. Загороднюк, В. Тищенко), де обговорювалися проблеми червоних списків й охоронних категорій, та «Прикладна і медична теріологія» (ведучі О. Бурдо, В. Наглов), на якому представлено доповіді О. Бурдо і О. Ковальової «Вплив сезону на мутаційні спектри чорнорябих голштинів і лінійних мишей» та О. Городної «Міжпорідна генетична мінливість видів *Vovinae*», а також розглянуто питання безпеки роботи зоологів у потенційних вогнищах зоонозів.

Третій день (11 жовтня). Сесія «Охорона рідкісних видів у заповідниках і поза охоронними об'єктами» розпочалася доповіддю Тимошенкова В. «Знахідки рідкісних видів ссавців у Хомутовському степу та його околицях» і продовжилася повідомленнями про мишку

лугову в Харківській області (Г. Ткач) і про мишівок у Дніпровсько-Орільському заповіднику (Н. Антоненц). Присутніх також зацікавила доповідь А. Шпака «Охорона кажанів Білорусі». Після обідньої перерви учасники зібралися на сесію «Ведення регіональних червоних списків», на якій обговорювалися шляхи охорони рідкісних видів ссавців у Харківській (О. Зоря), Чернігівській (П. Шешурак) і Луганській (М. Колесников) областях. Цікавою була доповідь І. Парнікози «Шляхи збереження залишків екосистем українського степу».

Після вечері відбулося вшанування пам'яті колег-теріологів презентацією макету книжки, присвяченої життю і науковій діяльності Сашка Кондратенка, створеної його друзями та колегами, було зачитано лист матері Сашка до всіх учасників Школи. На цьому вечері пам'яті учасники школи заслухали доповідь Н. Черемних «Приватна колекція ссавців К. А. Татарінова». Надалі на круглому столі групи «*SICISTA*» (ведуча А. Зайцева) заслухано й обговорено доповідь С. Придтукевича «Динаміка заселення ссавцями-дендрофілами і птахами-дуплогніздниками штучних гніздівель». Паралельно відбулося засідання традиційного круглого столу групи *HELP* щодо обліку та охорони великих хижих ссавців.

Четвертий день (12 жовтня). Сесія «Моніторинг фауни і ведення кадастрів» включала різноманітні доповіді щодо поширення бурозубок на території Білорусі (А. Каштал'ян), мишаків на території України (С. Гащак), рисі на Поліссі (А. Сагайдак). Заслуговували на увагу доповіді В. Смаголя «Інвентаризація мисливської фауни України» та Є. Скоробогатова «Залежність вибору бобрами сімейних ділянок від особливостей місцевості». Сесія «Нові імена в теріології» відбулася після обідньої перерви, на ній були представлені доповіді молодих учасників теріологічного зібрання, а також проведено конкурс дипломних робіт і визначено його переможців. Рівень доповідей молодих науковців був досить високий, переможцями стали М. Дребет (Кам'янець-Подільський державний університет) з доповіддю «Роль мікромамалій у живленні сови вухатої» та А. Голенко (Київський національний університет ім. Т. Шевченка) з доповіддю «Ссавці України в зоопарках: проблеми збереження видів *ex-situ*».

Також відбувся інформаційний ярмарок, на якому презентувалися повідомлення М. Матвеева про історію зоологічного гуртка «*PARUS*» (м. Кам'янець-Подільський) та М. Колеснікова про історію клубу «*Корсак*» (м. Луганськ). Обговорювалися перспективи розвитку сайту Українського теріологічного товариства та проекти нових видань школи. Кожний з учасників ярмарку по черзі представив нові приведені ним для презентації і поширення видання.

На круглому столі групи «*УЦОК*» (ведучі В. Тищенко, О. Годлевська) заслухали й обговорили доповідь Т. Башти «Зимова фауна рукокрилих штучних підземель заходу України». Після цього, спільно з групою *HELP* проведено обговорення теми циркуляції сказу в популяціях ссавців. Також був проведено круглий стіл «Фотодокументація» (ведучий С. Гладкевич), де обговорювали проблеми зйомки теріологічних об'єктів і заслухали доповідь С. Гащака «Про досвід автоматичного фотографування диких тварин в Чорнобильській зоні».

П'ятий день (13 жовтня). Останній день Школи був присвячений ознайомленню теріологів з природою і тваринним світом Кам'яниччини. Екскурсія розпочалася поїздкою до ландшафтного заказника «Совий яр» на р. Студениця, у якому учасники школи мали змогу помилуватися живописними подільськими товтрами, вкритими дубово-грабовими лісами. Потім екскурсія продовжилася до мальовничого куточка на р. Дністер — Бакотської затоки, що утворилася у результаті штучного затоплення на місці відомого історичного центра Поділля — с. Бакоти. Учасники, гості й організатори школи насолоджувалися не тільки спілкуванням з неповторними куточками природи, але й мали змогу відвідати древній сакральний об'єкт — Бакотський скельний монастир і три цілющих джерела.

Після закінчення екскурсії на теріологів чекав сюрприз — вечерея під відкритим небом на Бакотських схилах, де продовжувалося спілкування учасників Школи, обговорення результатів проведеної Теріошколи, прийняття резолюції, урочисте привітання переможців молодіжної сесії, а також організаторів Школи. Увечері всі теріологи повернулися до Кам'янця-Подільського, звідки більшість учасників у той же вечір пересіла з екскурсійного автобусу на потяг «Кам'янець-Подільський–Київ», хоча деякі учасники залишилися у цьому привітному місті ще до наступного дня, для нових екскурсій.

Резолюція

XIII теріологічна школа-семінар, присвячена темі «Раритетна теріофауна», після обговорення актуальних питань і проблем, ухвалила наступну резолюцію:

1. Відзначити високу ефективність роботи XIII Школи-семінару та успіхи учасників у дослідженні та моніторингу популяцій раритетних видів ссавців.

2. Відзначити історико-природоохоронну цінність НПП «Подільські Товтри». Звернути увагу колег на необхідність поглибленого вивчення теріофауни цього регіону.

3. Відзначити ефективність робочих груп «*HELP*», «*ЧКУ*», «*SICISTA*», «*УЦОК*» і рекомендувати їх почати підготовку видання «Методики теренових досліджень».

4. Підтримати ініціативу Ради Школи про впорядкування збірки матеріалів XIII Школи у формі спеціального випуску Праць Теріологічної школи «Раритетна теріофауна».

5. Вітати молодих науковців з участю у сесії «Молодіжна», відмітити цікаву і різноманітну проблематику, а також високий рівень їхніх доповідей і використання презентацій.

6. Прийняти до уваги «Рекомендації щодо формування регіональних Червоних списків» і рекомендувати українським науковцям дотримуватися їх під час створення таких списків.

7. Затвердити темою наступної XIV Теріошколи — «Моніторинг фауни та дистанційні дослідження ссавців». Провести школу восени 2007 р. у Чорнобильській зоні.

8. Відзначити високу організаційну роботу оргкомітету XIII Школи і висловити їм та Раді Школи подяку за організацію робочих і побутових умов, цікаву програму та екскурсії.

Подяки

Основою успішного проведення школи-семінару була самовіддана робота організаційного комітету під керівництвом декана природничого факультету М. Матвесва. Від імені всіх учасників XIII Школи-семінару висловлюю щире подяку Оргкомітету, біологічному факультету Кам'янець-Подільського державного університету, Національному природному парку «Подільські Товтри» та Інституту екології Карпат НАН України, а також усьому колективу гуртка «*PARUS*», за чудово організований семінар.

Ганна Зайцева